ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
НАУЧНИ ТРУДОВЕ, ТОМ 63, КН. 1, СБ. В, 2025 – ФИЛОЛОГИЯ,
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
RESEARCH PAPERS, VOL. 63, BOOK 1, PART C, 2025 – LANGUAGES AND LITERATURE

DOI 10.69085/ntf2026c139

# ОСТРОВИТЯНИТЕ НА Е. И. ЗАМЯТИН И МЯСТОТО ИМ В НЕГОВОТО ТВОРЧЕСТВО

***Димитър Карагеоргиев***
***Софийски университет „Св. Климент Охридски“***

# E. I. ZAMYATIN'S ISLANDERS AND THEIR PLACE IN HIS LITERARY FICTION

***Dimitar Karageorgiev***
***St. Kliment Ohridski University of Sofia***

***dkarageorg@uni-sofia.bg***

This article deals with the semantic links between the earliest works of E. I. Zamyatin and his "English prose", notably "Islanders" and "The Fisher of Men" – satires on the life of British middle-class society. The article emphasizes their importance as the author's first attempt to portray foreign (in the sense of non-Russian) reality. Their role as propellers of the themes elaborated upon in the famous dystopian novel "We" is analyzed in detail. The tendency to represent human psyche on a global philosophical scale rather than depict local characteristics that starts with "Islanders" is traced up to the final notable work of E. I. Zamyatin – the historical novel "The Scourge of God".

***Key words:*** English prose, global, human psyche, parallel, order

Достатъчно литературни изследователи са обръщали и продължават да обръщат оправдано внимание на ролята, която изиграва в творческото развитие на Е. И. Замятин неговият почти двугодишен престой в Англия – от март 1916 до септември 1917 г. Там писателят е командирован като специалист по корабна архитектура от правителството на Николай II в разгара на Първата световна война, за да инспектира строежа на първите руски ледоразбивачи – в онзи момент този тип плавателни съдове са жизненонеобходими на Русия в борбата за контрол над морските пътища. Очевидна е тематичната връзка на написаната почти

изцяло в Англия повест „Островитяни“[1] 1917 г. с определяния като най-забележителното литературно постижение на Замятин роман „Ние“ 1920 г., завършен около три години по-късно. Интересът към английската сюжетна линия в творчеството на Замятин и свързаните с нея произведения в литературоведското пространство обаче е съсредоточен върху темата за противостоянието между отделната личност и социума, разбиран и като официална държавна структура с действащ институционален апарат, и като общност със строго определени поведенчески стереотипи. Някак встрани от всеобщото внимание остава друг важен художествен компонент – същностните промени на литературния персонаж, които настъпват още в първото произведение от така наречения „английски цикъл“, и развитието им през по-нататъшните творчески етапи на писателя.

Настоящата статия цели да изясни колкото може повече аспекти на проблема, съсредоточавайки се върху съпоставянето на отделните литературни образи от едно произведение, разглеждани като част от обща социокултурна и относително еднородна в йерархично отношение среда. Основен фактор при тази съпоставка ще е начинът на взаимодействие на отделния персонаж с останалите представители на общността. Когато това е уместно, ще се правят паралели между героите от различни произведения. Този подход е целесъобразен с оглед на поставената задача, защото конфронтацията на междуличностно ниво е базов сюжетообразуващ елемент в цялото творчество на Замятин, за разлика от опозицията отделен индивид или група от индивиди – държавен апарат/управляваща система.

Според общоприетото схващане английският цикъл на Е. И. Замятин се състои само от повестта „Островитяни“ и разказа „Ловец на хора“ („Ловец человеков“, 1918 г.). Първото произведение е започнато и завършено още в Англия, а второто – веднага след завръщането на автора в родината му. Видният руски литературовед Т. Т. Давидова обаче в своята монография „Творческая эволюция Евгения Замятина в контексте русской литературы первой трети XX века“ (Давидова 2021: 150), задълбочено изследваща литературното наследство на писателя

[1] В текста на статията при първото споменаване на заглавие на произведение към превода му на български език се добавя и оригиналът на руски само ако при превода то е било творчески преработено. В тези случаи оригиналното заглавие се посочва веднъж в скоби, след това до края на статията присъства само българският му вариант. Всички заглавия на коментираните в статията произведения на Е. И. Замятин, заглавия на отделни глави, както и цитираните откъси от художествени и критически текстове са в мой превод освен в случаите, където е отбелязано друго – Д. К.

от гр. Лебедян, напълно оправдано обявява английския цикъл за тетралогия, като добавя пиесата „Сдружението на почетните звънари“ („Общество почетных звонарей“, 1926 г.), която е драматургичната версия на „Островитяни“, и филмовия сценарий „Подземните галерии на Гунтон“ („Подземелье Гунтона“, 1931 г.). Освен че и четирите коментирани творби са опит за изобразяване на впечатленията на автора от Англия, в тях са налице достатъчно други тематични сходства, за които ще стане дума по-долу.

Повестта „Островитяни“ е първият опит на Е. И. Замятин да осмисли чужда, неруска действителност. Това закономерно довежда до важни преобразувания, засягащи и персонажната система. Героите на „Островитяни“ са по-скоро носители на общочовешки (в смисъл на наднационални) истини, отколкото на регионални характерни особености. Литературните образи тук имат ясно съзнание за мястото си в заобикалящия ги свят, самоопределили са се по един или друг начин и конфронтацията между тях е предопределена от иманентната за човешките взаимоотношения диалектика. Тази тенденция се запазва и в по-нататъшното творчество на Е. И. Замятин, в което героите са надраснали импулсивното търсене на житейски ориентири, характерно за такива протагонисти от ранната проза на писателя, като самоубиващия се заради любовни терзания политически затворник в разказа „Сам“ – 1908 г., младата дама от разказа „Девойката“ – 1910 г. (Замятин 2018: 17), отчаяно бореща се с безизходицата на своето самотно съществуване; студента неудачник от „Пройдохата“ (Замятин 2018: 34) („Непутевый“, 1913 г.), избрал да загине на барикадите, проявявайки поскоро неоправдано от обстоятелствата упорство, отколкото нужен на делото героизъм; селянката от разказа „Утроба“ („Чрево“, 1915 г.), убила деспотичния си съпруг, защото се е превърнал в заплаха за нейния живот и този на любовника ѝ; влюбената в съученика си гимназистка от разказа „Април“ (1915 г.), готова на всичко, за да види отново любимия; героинята от „Писмо“ („Письменно“, 1916 г.), напуснала омразния си съпруг, но избрала да се върне при него, за да го подкрепя морално, когато последният е осъден на каторга.

Изброените току-що разкази, и най-вече първите повести на Е. И. Замятин, представляват естетизирана картина на руския бит с неговите несъвършенства, суеверия и романтика, на чийто фон е представена психологията на средностатистическия поданик на Руската империя, израснал далеч от носещите отпечатъка на съвременността урбанистични центрове. В паметта веднага изникват образите на безименното градче в повестта „Провинция“ („Уездное“, 1912 г.), донесла на

Замятин национална известност преди революцията, както и на забуления със загадъчното очарование на народните приказки Алатир от едноименната повест „Алатир“ („Алатырь“, 1914 г.). В „Накрай света“ („На куличках“, 1913 г.), друга ранна повест на Замятин, създадена почти едновременно с „Алатир“, войскова част от репрезентативни за Русия в онзи исторически момент персонажи е разположена географски на границата на познатия по онова време свят, явяваща се и граница на империята. Откъснатото от цивилизацията съществуване позволява да се проявят до крайност някои скрити аспекти на руската душевност, вероятно всъщност не толкова чужди и на човешката психика изобщо. Съществена е разликата между топоса на действие в изброените творби и написаните в края на този ранен творчески период на Е. И. Замятин „Островитяни“ и „Ловец на хора“, с които започва неговият така наречен английски цикъл. В разказа действието се развива в Лондон, като името на английската столица е пряко назовано. Приема се за неоспорим факт, че в повестта зад топонима Джесмонд стои град Нюкасъл – в началото на XX в. и в наше време Джесмонд е негово предградие – там Замятин прекарва по-голямата част от престоя си в Англия. Освен това в текста са дадени достатъчно добре разпознаваеми ориентири. Този пристанищен град, макар и провинциален, все пак е важен обществен и икономически център със своите световноизвестни корабостроителници и стратегическо географско положение близо до границата на страната с Шотландия. Това е предпоставка за космополитен и богат на всякакви събития обществен живот. Дори само епизодът с боксовия мач в повестта – глава 7. „Повредено кормило“ („Руль испорчен“) – говори достатъчно красноречиво в полза на подобен извод: в града гостува самият шампион по бокс на Англия за двубой с местен съперник.

Могат да се правят различни паралели между четирите свързани с Англия творби и останалото творчество на писателя, но най-осезаеми и в тематичен план, и по отношение на персонажната система като че ли са сходствата между „Островитяни“ и нейната драматургична версия „Сдружението на почетните звънари“ с повестта „Север“ – 1918 г., и романа „Ние“, създадени в първите години след задграничната командировка на автора. В двете повести и в пиесата сюжетната интрига е изградена върху противостоенето на герои, представители на една и съща общност, но носители на взаимно отричащ се светоглед. Основните литературни образи в „Островитяни“ могат да бъдат разпределени в две двойки, поставени в антиномична зависимост една с друга: викария Дюли – м-р Кембъл, от една страна, и адвоката О’Кели – танцьорката Диди Лойд, от друга. Животът на първата двойка герои е сведен

до следване на строги разпоредби в духа на християнския морал и неписаните правила в английското общество. Алюзия за същността на викария се съдържа дори в името му, което фонетично напомня английското наречие duly, в превод на български – „както се полага“, „според установения ред“. Той е ключова фигура в своята енория. Съчиненото от него дидактично произведение „Завет за принудително спасение“ („Завет принудительного спасения“) представлява разписание, обвързващо дори най-обикновената човешка дейност с точно определен ден от седмицата и час от денонощието. М-р Кембъл е млад потомък на обеднял аристократичен род. За разлика от викария той поражда симпатия у читателя както със своето душевно благородство, така и с комичната комбинация от богатирска физика и детинска наивност, допълващи този литературен образ.

Двата току-що описани персонажа в началото си приличат по своята консервативна нагласа. Но постепенно повествованието извежда на преден план и съществените разлики между тях. Дюли е олицетворение на крайния, доведен до гротескови мащаби прагматизъм, а при Кембъл утилитарният мисловен модел е по-скоро унаследена от социалната среда черта на характера, по-силна от която се оказва емоционалността на героя. В крайна сметка неподвластните на разума чувства го изправят срещу догмите, наложени от общественото му положение – той предлага брак на Диди Лойд, въпреки че на аристократ не подобава да се ожени за момиче от простолюдието. Затова почетната общност на Джесмонд го заклеймява още преди да извърши убийството на своя съперник.

Другата двойка в тази антиномия – адвокатът О’Кели и танцьорката Диди Лойд – са носители на бунтовно-дионисиевското начало. Тяхната хедонистична житейска философия е контрапункт на пуританския морал на джесмондските лейди и джентълмени. Противопоставянето е подсилено не само от начина на живот на героите, но и от тяхната външност – огненорижите коси на О’Кели, буйното му жестикулиране и разпалена реч, физическата привлекателност на Диди, съчетана с нейния облик на „момиче момче“, който се дължи на късата ѝ прическа и по момчешки спортната фигура. Но и в тази двойка от сходни по темперамент персонажи се наблюдават различия. Въпреки че м-с Лойд не следва „правия път“, нейните пориви към щастието са нематематически праволинейни, тоест проявяват се като изцяло подчинени на чувствата и представата ѝ за почтеност в човешките взаимоотношения. О’Кели е антипод на младата танцьорка в това отношение.

Един от житейските уроци, преподадени от адвоката на м-р Кембъл, гласи:

> Ясно е като бял ден: животните не познават лъжата; ако попаднете на нецивилизован остров, ще видите, че островитяните туземци казват само истината, но това ще продължи, докато не опознаят достатъчно добре европейската култура.
>
> (Замятин 2003: 401 – 402)

Тоест за него лъжата е обичайна практика, репрезентативна за западния, рационално мислещ свят културологема. Със самото си появяване в повестта адвокатът манипулира всички около себе си и когато Диди се увлича по Кембъл и се съгласява да стане негова съпруга, добронамерeността на О'Кели към младоженеца е само средство за приспиване на бдителността му. Крайната цел на адвоката е да прелъсти красивата танцьорка. Тя се поддава, но сама възприема изневярата си като проява на слабост (угризенията на героинята са много подробно пресъздадени в пиесата „Сдружението на почетните звънари").

Кембъл и Диди Лойд са до голяма степен литературни предшественици на Д-503 и I-330 от „Ние". Д-503 следва очертаните от Часовите Скрижали на Всеобщата Държава вектори на човешко съществуване в началото на своите записки конспекти, също както английският аристократ Кембъл – етикета на висшето общество. Диди Лойд е отдадена на желанието да се наслаждава на всеки изживян миг. Тя се опитва да поквари своя „праведник", въвличайки го в емоционално-чувствените измерения на човешкия живот, които предполагат духовна и физическа свобода. Викарият Дюли от своя страна може да се приеме като литературен предшественик на Благодетеля, тъй като под фанатичната му набожност се крие опит да наложи на хората около себе си онзи начин на живот, който на него му е удобно те да водят. Концепцията за „математически съвършеното щастие" във Всеобщата Държава е всъщност естествено логическо продължение на определението, с което авторът характеризира житейската философия на викария в част 5 на „Островитяни" – „Относно порцелановия мопс" („О фарфоровом мопсе"). Там героят „…води своята армия от бели якички към спасението по математически правилен път" (Замятин 2003: 406). В пиесата „Сдружението на почетните звънари" викарият Дюли изразява своето философско верую пред съмишлениците си с думи, които подсказват участта на отделния индивид във Всеобщата Държава от романа:

> ...човекът не е създаден веднъж, той се създава ежедневно, изменя се заедно с обкръжаващата го природа. Природата в днешно време, това са машините...
>
> (...) от брака на хората с машините възниква ново, съвършено племе, което с механическа точност ще отведе човечеството право към неговата цел...
>
> (Замятин 2004: 267)

В схващанията на ментора на джесмондското висше общество на пръв поглед има скрито противоречие: от една страна – те впечатляват с доведен до гротескови мащаби рационализъм, от друга – с утопична наивност. „Принудителното спасение“, което викарият проповядва, изглежда насочено към глобално преобразяване на човечеството, а подобно начинание е абсурдно. Утопичният модел на света, изработен от джесмондския духовен водач, е изобличен в несъстоятелност от фаталната развръзка на сложната сюжетна ситуация в повестта. Кембъл убива О'Кели, след като разбира от викария Дюли и неговите приближени за изневярата на своята съпруга. На защитилия семейната си чест убиец е наложено сурово наказание и праведната джесмондска общност приема този факт без каквато и да било загриженост за осъдения, превърнал се изведнъж за тях в обикновен злосторник. Така става ясно, че онова, към което всъщност се стремят авторът на „Завет за принудително спасение“ и неговата „армия от бели якички“, е защита на собствения им, лишен от каквито и да било неочаквани обрати и предизвикателства начин на живот. Финалът на романа „Ние“ с принудителната мозъчна операция, отнемаща от поданиците номерà изконната природна функция на човешкото съзнание – фантазията, също не оставя място за съмнение относно истинската цел на Благодетеля и пазителите на неговата Всеобща Държава: те, привилегированото управляващо малцинство, искат пълен контрол над мнозинството управлявани номерà. Без въображение човешкото съзнание живее само в сегашния момент и възприема неговите непосредствени реалии като единственото възможно състояние на нещата. Това прави промяната на съществуващото статукво, без значение колко несправедливо е то, не просто ненужна, а немислима. За автора на световноизвестната антиутопия, който добре знае, че „няма последно число“ (Замятин 2016: 155), животът без промени е пълен абсурд. Думите на френския русист Н. А. Струве: „В романа „Ние“ (...) Замятин разобличава прекалено рационалната житейска философия, която превръща човек в бездушен механизъм“, са еднакво съотносими и към това произведение, и към повестта „Островитяни“ (Струве 2014: 535).

Темата за двуличната праведност, иначе казано – за манипулативната двойственост, която достига своята кулминация в романа „Ние“, намира интересна интерпретация и в разказа „Ловец на хора“. Главният персонаж в това произведение – мистър Крагс – има безупречна репутация в очите на обществеността, но в крайна сметка се оказва, че води скрит живот. Тайно дебне влюбени двойки в парковете на Лондон и ги глобява за непристойна размяна на ласки на обществено място, воден не от дидактични, а от меркантилни съображения.

Мъжки литературен образ с истинска месианска нагласа откриваме в повестта „Север“ – произведение, заемащо междинно положение спрямо „Островитяни“ и романа „Ние“ и в хронологичен, и в тематичен план. В тази повест еквивалент на двойките Кембъл – Диди, Д-503 – I-330 са руският богатир Марей и саамката Пелка (с етнонима „саами“ се означава коренното население на някои северни области на Европа и Русия). Марей много напомня Кембъл със своята благородна наивност и неопитност в човешките взаимоотношения. Но докато светогледът на английския аристократ е ориентиран към битовите измерения на човешкото съществуване, мисленето на Марей е подчертано утопично. Осъществяването на неговата фикс идея да измайстори фенер, който да подобри значително условията на живот в далечното северно селище по време на полярната нощ, би било от голяма полза за всички. Грандиозността на замисъла обаче и пренебрегването на практическата му страна, дори на въпроса осъществим ли е той, го изтласква в сферата на утопичното. Марей, посветен изцяло на своя проект, напълно забравя любимата си съпруга Пелка и така я подтиква към изневяра. И при ловеца от далечните северни региони на Русия неумението за правилен избор на приоритети, фиксацията върху не толкова съществен при конкретните обстоятелства аспект на реалността, съчетани в разглеждания литературен образ с утопично визионерство, имат пагубни във всеки един смисъл на думата последици. Друго сходство между „Север“ и „Островитяни“ е „скритата пружина“, довела до сюжетния обрат – антагонистът на Марей в повестта, Михаил Кортома. Той е търговец на стоки и продукти, от когото зависи северното селище. Много важна негова особеност е неудържимото влечение към жените. Именно той индиректно внушава на наивния Марей идеята за изобретението, която води до разрив между двамата съпрузи и в крайна сметка до изневярата на Пелка. Във фабулата на „Север“ женкарят Кортома е еквивалент на коварния адвокат О’Кели от английската повест.

Истински силен мъжки образ в английския цикъл на Замятин предлага сценарият „Подземните галерии на Гунтон“. Това е главният

герой, миньорът комунист Том Дрери. Той съчетава в себе си упоритостта и социалната ангажираност на Марей, прагматичната нагласа на Кембъл, благородството и силната воля на двамата, с лидерски умения, проницателност и психологически усет, напомнящи за I-330. Неговата победа над антагониста му Джек Гартли, друг функционер на работническия синдикат, сключил тайно от своите другари сделка със собствениците на въгледобивната мина, изглежда закономерна, макар и донякъде идеализирана. „Подземните галерии на Гунтон“ е написан непосредствено преди емиграцията на Замятин от Съветска Русия. Това е единственото произведение от коментираните в настоящата статия, което има недвусмислен happy-end. Съществува хипотезата, че с този сценарий писателят се опитва да се помири с официалната власт след наложената през 1929 г. забрана на творчеството му в Русия заради публикуването на идеологически неудобния роман „Ние“ извън страната. Така или иначе помирение не е постигнато.

Ако споменатата антиутопия се разгледа съобразно принципа, използван при анализа на „Островитяни“, а именно – през призмата на бинарната опозиция, могат да се обособят две противостоящи си двойки герои: строителят на интеграла Д-503 и любвеобилната, но лишена от право на майчинство заради липса на особени способности О-90, от една страна, и непримиримата бунтарка I-330 и казионният на пръв поглед поет R-13, от друга. Всички тези персонажи освен I-330 претърпяват съществено развитие в хода на повествованието. Д-503 от номер конформист, каквато е и влюбената в него О-90, под въздействие на I-330 достига другата поведенческа крайност, като става самопожертвователен противник на режима. R-13 в началото също прилича на апологет на математическия „рай“ от вътрешната страна на зелената стена, но признаци на недоволство от системата при него се забелязват по-скоро, отколкото при Д-503. Като творец поетът не може да приеме пълното отричане на изкуството на миналото и изобщо намесата на държавата в тази интимна сфера на човешкия живот – творчеството. Замятин достатъчно ясно дава да се разбере, че I-330 е въздействала с физическото си очарование и силата на интелекта си и на него в нужната на каузата ѝ посока, но у R-13 „заболяването“, наречено „душа“, преди това е било в много по-напреднал стадий, отколкото у инженера на Интеграла. Просто той успешно е изобразявал външно съгласие с наложената му действителност – нещо, което по феноменален начин прави и I-330. В края на романа дори летаргично примирената с всичко около себе си О-90 се разбунтува срещу системата, но този бунт е затворен в рамките на собствената ѝ съдба. Тя решава да има дете от лю-

бимия си мъж, въпреки че това означава смъртна присъда за нея. Героинята се съгласява да избяга от Всеобщата Държава в името на бъдещия живот, който ще даде, и успява в това свое начинание. Д-503 остава в пределите на Всеобщата Държава и оцелява, но е превърнат отново във верен на Благодетеля номер. Жертва на режима в буквалния смисъл на думата стават само I-330 и R-13, което е недвусмислено доказателство, че те са истинската заплаха за Всеобщата Държава, в същността си – нейни непримирими врагове.

Главната героиня изкусителка от романа „Ние“ изисква специално внимание. Тя със своите еретични възгледи и непримирим бунтарски дух е стопроцентово въплъщение на създадения в цялото творчество на Замятин идеал за пълноценна човешка личност. До голяма степен I-330 представлява събирателен образ на разглежданите досега женски протагонисти, но за разлика от тях притежава лидерски качества и способността да управлява волята на хората около себе си. Това я сродява донякъде дори с О'Кели, викария Дюли, Том Дрери и може би повече от всички тях – с Благодетеля, макар в идеологическо отношение той да е неин пълен антипод. В нея дори богатирският дух на Марей от повестта „Север“ грациозно се съчетава с изисканото двуличие, което в коментираните тук произведения на Е. И. Замятин е отличителен белег на британския манталитет. Не би било преувеличение да се твърди, че тази героиня е литературна загадка, най-сложният художествен образ в творчеството на Е. И. Замятин.

При съпоставката на ранните повести и разкази на Е. И. Замятин (до 1916 г.) с по-късните негови творби трябва, разбира се, да се има предвид, че в „Провинция“, „Алатир“ и „Накрай света“ изображението на пресъздадените човешки типове е много по-цялостно и психологически задълбочено, отколкото в ранните разкази. В някои отношения героите от изброените повести са съотносими както с архетипове от световната литература, така и с коментираните герои от по-късните творби на Замятин. Но в поведението на всички литературни образи от неговото ранно творчество в една или друга степен преобладава хаотичното – онази руска душевна стихия, която в своята поема „Медният конник“ Пушкин сравнява с излязлата от бреговете си Нева при наводнение. След като Замятин опознава английската действителност, душевният живот на неговите герои с техните вълнения и личностни преобразувания, вътрешни противоречия и конфликти с околния свят придобива в една или друга степен ритмичност и целенасоченост, които могат да се окачествят като отзвук от впечатленията, оставени у автора от рационалистичното британско общество. Анализът на персонажите

и фабулата на „Островитяни“ и „Ловец на хора“ показва достатъчно ясно, че най-вече повестта, но в някои отношения и разказът са стъпалото в творчеството на Е. И. Замятин, което води към романа антиутопия „Ние“. За това говори още влиятелният литературен критик, негов съвременник, Александър Воронски в своята статия „Литературные силуэты III. Е. Замятин“, публикувана в ноемврийския брой на литературното списание „Красная новь“ през 1922 г. (Воронски 1922: 319). И колкото и парадоксално да звучи, сходството между художествения модел на бъдещето в „Ние“ със съветското настояще от началото на миналия век е „узаконено“ именно от гневната реакция на казионната критика, която показва, че усещането за разминаване между „пришитите“ към Октомврийската революция идеали и реалната ситуация след нея не е само художествена измислица. Както отбелязва и Воронский, повод за това недоволство срещу Замятин дават и други негови написани около 1920 г. произведения, като разказите „Мамай“, „Пещера“, „Дракон“ (Воронски 1922: 314 – 315). Но от литературоведска гледна точка по-важен е въпросът какви са следващите стадии в творческото развитие на писателя. В това отношение светлина хвърля той самият в литературното си есе „Зад кулисите“ – 1929 г., посочвайки като свое забележително творческо постижение повестта „Наводнение“ (1929 г.) и разказа „Риболовен кораб“ („Ёла“, 1928 г.) поради опростения и все пак запазил своята изразителност художествен изказ в тях (Замятин 2004: 198). Промяната обаче е не само в поетиката на тези късни произведения. Те, както и написаното след „Ние“ в английския цикъл – най-вече пиесата „Сдружението на почетните звънари“, са идеална илюстрация на психологическата дълбочина и универсалност, до които достига с времето Замятин при изграждане на литературните си образи. Това постижение е затвърдено в последните творчески години на писателя, запомнящи се с недовършения исторически роман „Бич Божий“ (1928 – 1935), развиващ до голяма степен сюжета на драмата „Атила“ (1928). В тези две произведения изобразяването на душевните механизми, управляващи човешките падения и възходи, придобива диахронен мащаб, съживявайки със средствата на литературата исторически фигури от Античността.

## Литература

**Воронски 1922**: Воронский, А. Литературные силуэты III. Е. Замятин. [Voronskij, A. Literaturnye siluety III. E. Zamyatin.] // *Красная новь.* Москва: Государственное издательство Москва – Петроград, № 6 (10) 11 – 12 1922, 304 – 322.

**Давидова 2021**: Давыдова, Т. Т. *Творческая эволюция Евгения Замятина в контексте русской литературы первой трети XX века*. [Davydova, T. T. Tvorcheskaya evolyutsiya Evgeniya Zamyatina v kontekste russkoj literatury pervoj treti XX veka.] Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2021.

**Замятин 2003**: Замятин, Е. И. Т. 1. Уездное. [Zamyatin, E. I. T. 1. Uezdnoe.] // *Собрание сочинений: В 5 т.* Сост. Ст. С. Никоненко, А. Н. Тюрина. Москва: Русская книга, 2003.

**Замятин 2004**: Замятин, Е. И. Т. 3. Лица. [Zamyatin, E. I. T. 3. Litsa.] *Собрание сочинений: В 5 т.* Сост. Ст. С. Никоненко, А. Н. Тюрина. Москва: Русская книга, 2004.

**Замятин 2016**: Замятин, Е. И. *Ние.* [Zamyatin, E. I. Nie.] Прев.: Росица Бърдарска. София: ИК „ФАМА“, 2016.

**Замятин 2018:** Замятин, Е. И. *Дихание от сянка.* [Zamyatin, E. I., Dihanie ot syanka.] Прев.: Румяна Евтимова. София: ИК „Гутенберг“, 2018.

**Струве 2014**: Струве, Н. А. Символика чисел в романе Е. Замятина. [Struve, N. A. Simvolika chisel v romane E. Zamyatina.] // *Личность и творчество Евгения Замятина в оценке отечественных и зарубежных исследователей.* Ред. Д. К. Богатырёв и др. Санкт-Петербург: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2014, 535 – 539.